

Бируте Масėненė (1940–1996)

Profesorę Birutę Masionienę prisimenant

Vilniaus universiteto Rusų filologijos katedros knygų lentynoje įrėmintoje fotografijoje profesorė Birutė Masionienė šypsosi. Manau, kad kolegos ši Anapilin išėjusios profesorės portretą ir parinko dėl tos šypsenos: lyg kuklios, kiek vaikiškos, todėl kažkokios labai šviesios. O gal tas šypsenos švytėjimas nuo jos retumo: profesorę Masionienę, tiesa, devinto dešimtmečio vidury dar docentę, jos studentai nelabai pamena besišypsant. Greičiau jau priešingai: visada rimta, susimąsčiusi, susikaupusi, iš pirmo žvilgsnio gal šiek kiek šaltoka ir griežta, bet kažkaip ne taip, kaip kiti „kietieji“ dėstytojai, nebauginanti ar atšiauri, priešingai, labai dėmesinga, pagarbi ir atidi savo studentams. Ją visada galima būdavo sustabdyti fakulteto koridoriuose, net kur ant laiptų ir klausinėti visų tų dalykų, ko paprastai klausinėja studentai dėstytojų ir ypač prieš sesiją. Ji visada rimtai išklausedavo ir taip pat rimtai atsakėdavo, paaiškėdavo, patardavo. Reiktų priminti, kad, rodos, prieš taip nedaug, prieš kokį trisdešimt metų, studentai kitaip bendraudavo su savo dėstytojais: vis tik distancija tarp mūsų buvo žymiai didesnė, tas betarpiškumas, kurį šiandien, kaip įprastą reiškinį, stebime akademinėse bendruomenėse, tada nebuvo įprastas reiškinys. O į dėstytoją Masionienę galėjai kreiptis visada, ne tik jos budėjimo katedroje valandomis ar iškart po paskaitos. Ir mes norėdavome kreiptis, klausti jos ko nors, gal net ieškodavome tokių galimybių: kam iš mūsų nesinorėdavo nors trumpai pasikalbėti su tokiu protingu žmogumi, kuris tave, eilinį studentą, mato, vertina, gerbia tavo nuomonę, rimtai kalbasi lyg su sau lygiu, visai ne taip, kaip būdavom įpratę mokykloje ir ne tik joje. Šiandien tai įvardinčiau kaip ypatingą, retą, matyt, įgimtą profesorės kolegialumą, kurį jautė net droviausi pirmakursiai. Ji niekada nežiūrėjo į mus akademiškai atlidžiai, ką kartais gali vertinti kaip bendravimą „iš aukšto“. Tačiau apie visa tai studijų metais mažai supratau. Kaip ir daugelį kitų dalykų. Tada visi dėstytojai atrodė ypatingi...

Tai, kad poetė Birutė Baltrušaitytė ir docentė Birutė Masionienė – vienas ir tas pats asmuo, mes, jos Rusų literatūros katedros pirmo kurso studentai, sužinojome nuėję į... kiną. Kokį filmą žiūrėjom – kas beprisimins (į kiną tada eidavome dažnai, beje, ir pati

profesorė kartą sakė, kad egzamino išvakarėse sveika nueiti į kiną), bet tais laikais vadinamą „žurnalą“, rodomą prieš kino seansą, pamename daugelis: mūsų dėstytoja didelei auditorijai jausmingai skaitė savo eiles! Ir toje dokumentinėje juostoje apie lietuvių poetus ji atrodė visai kitokia: tokia jauna, laisva, aistringa, šviečianti tada dar nepažįstama poetės Baltrušaitytės šypsena. Tada mums atrodė, kad poezija – tai kūryba, džiaugsmas ir laisvė, o paskaitos – sunkus darbas ir mokslas. Suvokimas, kad poezija – toks pats protą ir kūną alinantis darbas, kaip kad ir būtinas kūrybinis pradas akademinėje paskaitoje, atėjo vėliau. Kaip ir supratimas, jog tas begalinis, sunkiai įsivaizduojamas profesorės darbštumas, reiklumas sau (kiek skirtingų, vis naujų paskaitų kursų ji skaitydavo vienu metu, o juos juk reikėdavo paruošti!), mokslinių straipsnių, disertacijų rašymas, laisvalaikis – poezijos, prozos kūrimas, grožinių tekstų vertimai, o dar ir trys namuose laukiančios dukterys – reiškinys tikrai ne eilinis. Dabar atrodo, kad ji kažkur labai skubėjo, skubėjo dirbti už save ir už kitus, lyg nujausdama, kad jai liko ne tiek jau daug¹. Nors, tiesa, vaikščiodavo ji visada lėtai, oriai, kiek palenkus galvą, lyg užsisvajojusi. Ir visada Filologijos fakulteto koridoriuose ar kur nors Vilniaus senamiestyje matydavome ją vieną. Arba tiesiog atmintyje neišliko niekas, einantis šalia...

Studijų metais teko išklausti tris absoliučiai skirtingus teorinius profesorės kursus (apie Fiodoro Dostojevskio kūrybą, apie 19 amžiaus rusų poeziją ir TSRS tautų literatūrą), taip pat dalyvauti ir literatūros teorijos seminare apie eilėdaros principus. Kai kurie šių dalykų nebuvo tarp privalomų. Bet juos pasirinkę, jautėmės privilegijuoti – žinojome, kad išmokome nepalygimai daugiau, nei kiti. Yra dėstytojų, kurių paskaitų nors ir klausai, vis tiek paskui jų dėstomo dalyko pagrindų mokaisi pats, iš knygų. Ir susidomi (arba ne) tik pats pradėjęs sunkiai dirbti. Su profesorės Masionienės dėstomais dalykais buvo kitaip. Ji mokino kažkaip iš karto. Perskaitytos knygos ar straipsniai, rodėsi, iliustravo jos mintis, o ne atvirkščiai. Atsimenu profesorės balsą, intonacijas, jos gražų lietuvišką akcentą, tarsi savitą tapatumo ženklą, ir labai stiprų emocinį įspūdį, kurį paliko aiškios, nedviprasmiškos profesorės etinės nuostatos. Iki šiol išliko dveji profesorės paskaitų konspektai, kuriais, nebijau prisipažinti, dar ilgai naudojausi pradėjusi dirbti tą patį dėstytojo darbą; tuos pačius, jos parinktus Michailo Lermontovo, Fiodoro Tiutčevo ar Afanasijaus Feto eilėraščius tebecituoju paskaitose apie XIX amžiaus rusų lyriką ir šiandien. Per paskaitas ji pasakė svarbiausius dalykus, nuo kurių nukrypti nesinori net tiek metų praėjus.

Jauno pradedančio dėstytojo anksčiau niekas specialiai nemokino, kaip pradėti paskaitą, kaip sudėlioti dalykinius akcentus, kaip, pagaliau, „sutilpti“ ar „išsitekti“ paskaitos laike. Tokiais atvejais tavo dėstytojo – mokytojo autoritetas itin išauga: į jį „atsiremi“, juo pasiteisini. Visam laikui profesorės Masionienės dėka išliko įsitikinimas, kad geras dėstytojas paskaitų metu neskaity iš rankraščių, poezijos tekstų fragmentus cituoja mintinai, nereaguoja į studentų keliamą triukšmą. Nors gal jo ir nebūdavo? Jokių nereikalingų daiktų ant stalo, kažkaip viskas tylu, iškilminga, akademiškai sterilu. Kalbėdavo ji itin sklandžiai, mintis dėstydavo lėtai, labai aiškiai, trumpai, dabar galvoju, kažkaip čechoviškai: be iš anksto paruoštų teatrališkų efektų, oratorinių triukų, be ryškesnių emocijų, kartais

¹ Visa dramatiška profesorės Masionienės gyvenimo istorija aprašyta jos kolegės profesorės Viktorijos Dautotytės knygoje *Eiti savo keliu* (2011).

net sausai ar monotoniškai ir ypač tada, kai reikėdavo ypatingai suklusti – kuo ramiau, šalčiau, tuo didesnis įspūdis. Niekada nejuokaudavo, nenuklysdavo nuo pagrindinės temos.

Profesorės Masionienės paskaitų kursas apie Fiodoro Dostojevskio kūrybą, kaip patosiškai tai besikambėtų, tikrai buvo ypatingas. Dabar galvoju, pats geriausias iš visų klausytų studijų metais. Gaila, kad nepasakiau jai tada. Ar ji žinojo, kaip mes ją mėgome ir vertinome? Visi stengėmės nepraleisti jos paskaitų. Manau, daugelis mūsų tada supratome, ką reiškia studijuoti literatūrą, kam ji reikalinga, kas tikrai vertinga, kuo amžina skiriasi nuo laikino, kas tikra, tiesa, kas ne, ir, manau, nė vieno iš mūsų, klaususių profesorės paskaitų apie Dostojevskį, jau nebeįtikinsi, kad balta spalva kartais gali atrodyti juoda... Kurį laiką net kildavo mintis, kad romanas *Idiotas*, perskaitytas remiantis Masionienės pasiūlyta interpretacija, iš esmės keitė, formavo ir mūsų pasaulėžiūrą. Paskaitos, mokslas, savarankiškas mokymasis, kursinių darbų rašymas tada pirmą kartą pasirodė nepaprastai įdomu, nes ir jai, kantriai klausančiai mūsų naivių samprotavimų apie Dostojevskio kūrybą, taip pat buvo įdomu! Ji mokėjo mūsų klausytis. Kartais atrodydavo, kad ji net didžiuodavosi savo studentų išvalgomis. Jei ir nesutikdavo su kuo nors, tai tik paklausdavo: „Ar jums tikrai taip atrodo?“. Kaip pirmą akademinę diskusiją prisimenu profesorės pastabą apie ginčytiną kursiniame darbe vystomą paralelę tarp Nastasjos Filipovnos ir Mari (*Idiotas*). Ar gali būti geresnis paskatinimas?

Mokytojas niekada nenustos juo buvęs, net ir tapęs kolega. Pradėjus dirbti Vilniaus universitete jaučiau stiprų profesorės palaikymą, kuris tuomet buvo labai reikalingas. Profesorė atidavė, pasidalino savo svarbiausio XIX a. rusų literatūros kurso seminarais, kuriuos buvo pati paruošusi ir vedusi daugelį metų. Profesorėi užteko visko! Ir vėl Čechovas lenda į galvą: „Kam stumdytis, visiems užteks vietos...“. O gal čia geriau tinka Levo Tolstojaus, vieno iš profesorės disertacijaus herojaus, mintis: „Ten nėra didybės, kur nėra paprastumo, gerumo ir tiesos...“. Atrodė, kad profesorei tada net į galvą nebūtų šovusi mintis, kad galimas kažkoks „konkuravimas“.

Kai tenka dirbti šalia ypatingo specialisto ir savo srities žinovo (kad profesorė buvo aukščiausios klasės filologė – niekas tuo neabejotų: iki šiol nėra išsamesnės, objektyvesnės mokslinės studijos apie lietuvių – rusų literatūrinius ryšius, ir visi šiandien, praėjus vos ne keturiasdešimt metų, rašantys tuo klausimu, ir toliau remiasi bei cituoja Birutės Baltrušaitytės Masionienės knygą „Literatūrinių ryšių pėdsakais“ [1982]), visuomet pirmiausia prisimeni jo žmogiškąsias savybes. Bendraujant su ja taip ir atrodė, kad padorumas – būtina ir neatsiejama tikro profesionalo savybė. Niekada neteko girdėti profesorę blogai atsiliepiant apie kitus, priešingai, ji nesunkiai galėdavo pasakyti gerą žodį kitiems girdint, patarti, kaip pataisyti straipsnį, kokią literatūrą parinkti studentams, o užsukus į jaunesnių kolegų užsiėmimus neskubėdavo kritikuoti, smulkmeniškai nagrinėti klaidas. Ja nebuvo galima nepasitikėti. Ir nepaisant jos dalykiškumo, to santūrumo, savito šaltoko orumo, su ja visada būdavo kažkaip jauku ir tikra.

Manau, ir kitiems kolegoms profesorės moralinis autoritetas buvo svarbus. Pamenu, jos ramus balsas ne kartą užbaigdavo temperamentingai įsikarščiausių kolegų diskusijas, kuriose, man rodos, ji ne itin mėgo dalyvauti. Visada prisimenu ją tarsi atskirą planetą, nesistengiančią priartėti prie kitų. Bet gal per trumpai ją pažinau kaip kolegę?

Kas pasakė, kad šventa vieta tuščia nelieka? Lieka, dar ir kaip. Profesorės Masionienės, kaip ir kitos, jau mūsų abiejų mokytojos profesorės Elenos Červinskienės, niekas nepakeis. Nes tikrasis žmogiškumas, inteligencija, didis profesionalumas, visa tai, ką skleidė šios talentingos ir gražios moterys, pasirodo, – ne taip dažnai gyvenime sutinkamas reiškinys. Tik kai su juo susiduri, gal deramai neįvertini: rodos, kas čia ypatingo, neįprasto, jei žmogus žmogui, profesorius mokiniui, kolega kolegai tiesiog nesavanaudiškai padeda? Lyg taip ir turėtų būti. O kad ši elementari žmonių bendravimo norma – išskirtinė vertybė, suprantanti, kai jau būna vėlu.

Bet vis tiek taip norisi patikėti, kad pasakyti ačiū niekada nebūna per vėlu.

Dagnė Beržaitė